

Žáček, Václav

Česká spolupráce s pracovníky polské revoluční vlády po porážce povstání r. 1864

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1961, vol. 10, iss. C8, pp. [413]-432

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101867>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VÁCLAV ŽÁČEK (Praha)

ČESKÁ SPOLUPRÁCE S PRACOVNÍKY POLSKÉ REVOLUČNÍ VLÁDY PO PORÁŽCE POVSTÁNÍ r. 1864

V dějinách přátelských vztahů Čechů a Poláků patří jedno z nejdůležitějších míst letům polského lednového povstání 1863 a 1864, kdy se na projevech sympatií k bojujícím Polákům, pokud jde o českou stranu, podílely až dosud nejširší vrstvy českého národa, podporující všemi možnými prostředky zoufalý polský boj za svobodu. Rejstřík projevů tehdejšího českého polonofilství byl velice bohatý, od prostých sympatií s bojem Poláků, projevených slovem, přes souhlasné články českého tisku ke sbírkám ve prospěch raněných Poláků, k zásobování Poláků zbraněmi a střelivem, podporou jejich emisarů, projíždějících našimi zeměmi, účastí českých dobrovolníků se zbraní v ruce v řadách polských bojovníků apod.¹ Svou podporou polského národněosvobozeneckého boje začlenili se naši předkové do mohutného šiku tehdejších evropských přátel pokroku a bojovníků za něj, ve kterém vedle sebe stáli jak představitelé buržoasné revolučního směru (např. Hugo, Kossuth, Garibaldi), tak zakladatelé vědeckého socialismu Marx a Engels a konečně ruští revoluční demokraté (Gercen); ne jeden revoluční demokrat vykrvácel s Poláky na bojišti za věc svobody (A. Potebňa). Známý je např. Engelsův výrok o Polácích z března 1863: „Poláci jsou zcela skvělí chlápíci. Udrželi se do 15. března, propukne to v celém Rusku“.² Udrželi se mnohem déle, než Engels očekával, avšak v Rusku nedošlo k žádné velké akci, která by Polákům podstatně pomohla, nýbrž pouze k místním projevům odporu proti carismu (např. v Kazani),³ jež byly snadno zdolány. Bojové úsilí Poláků o svobodu tím však nebylo nikterak oslabeno.

Z dějin polského povstání r. 1863 je známo, že trpělo nejednotou vedení a cílů, že celý jeho průběh je charakterizován vytrvalým zápasem o vedení mezi konzervativně šlechtickým směrem „bílých“ a buržoasné revolučními „rudými“, jichž kompromisnická pravice většinou řídila osudy povstání, nejednou k jeho škodě, protože se nedovedla dát cestou rozhodného revolučního boje se všemi jeho sociálními důsledky, jak o to usilovala menšinová revolučně demokratická levice „rudých“. Změny ve vedení polské revoluční politiky vnitřní a zahraniční nepůsobily však na intenzitu českého polonofilství, protože čeští přátelé Poláků se nevyznali dobře v polských poměrech, ve vztazích mezi jednotlivými směry; Poláky podporovali především jako bojovníky za svobodu. Proto jejich exponovaní činitelé (jako např. J. V. Frič) dovedli stejně obětavě pracovat s podzimní „rudou“ národní vládou Frankowského a Chmieleského jako s následujícím režimem „bílého“ diktátora Romualda Traugutta (od října 1863), který se ve vnitřní politice snažil upevnit otrávenou autoritu vládních orgánů a zásahy do agrárních poměrů získat pro povstání široké vrstvy zemědělského lidu; v zahraniční službě zahájil Traugutt odhodlaný boj proti její dezorganizaci a proti osobním a stranickým ževnivostem jednotlivých agentů a proti rozhodným

stoupencům „rudých“. Na všech agentech vymáhal naprostou poslušnost národní vlády a svou důsledností toho opravdu dosáhl. Na rozdíl od dřívějších vlád orientoval se stále více proti Rakousku a v mezinárodním měřítku kalkuloval s možností války Itálie, Švédska a Turecka, podporovaných Francií, proti Rakousku a Rusku. Toto politické protirakouské zaujetí vyjádřil m. j. slovy: „Bylo by chybou, kdybychom se z ohledu na Rakousko připravovali o sympatie demokratického veřejného mínění“. Rakousko bylo podle jeho názoru povinnou zřící se Haliče jako cizího vlastnictví, jež „dříve či později spálí toho, kdo je zdržuje u sebe“.⁴ A Trauguttova národní vláda činila vše, aby se Rakousko polskou otázkou spálilo co nejdříve. K dosažení toho užívala m. j. i českých služeb.

Výkonným orgánem této protirakouské politiky, jejímž cílem bylo zostření společného revolučního boje utištěných národů (Poláků, Maďarů, Charvátů, popř. i Čechů) proti Vídni a Rakousku, byl od prosince 1863 mimořádný komisař národní vlády v zahraničí Václav Przybylski, který byl k tomu účelu vybaven mimořádnými plnými mocemi jak pro jednání s vládami, tak při kontrole činnosti polských zahraničních agentů. Svou činnost zahájil návštěvou Prahy, v podrobnostech dosud neznámou, za které zpevnil postavení tamního polského agenta Jakuba Sztejnika,⁵ od konce roku 1863 organizátora většiny českých polonofilských akcí.

Tento mimořádný komisař národní vlády v zahraničí, kterému shodou okolností připadlo zasahovat několik let i do českých záležitostí, byl profesorem přírodních věd na šlechtickém ústavu ve Vilně a v Polsku byl znám jako překladatel Micheletova *L'oiseau* a autor několika studií lékařských a statistických. Před nastoupením v zahraniční službě účastnil se aktivně povstání.⁶ Uhlazený, výmluvný, vysoce vzdělaný, obratný a energický hodil se velmi dobře k provádění delikátních politických úkolů i v nejvyšších kruzích. Hlavním jeho úkolem bylo zorganizovat povstání národů proti Rakousku, zvláště pak pracovat ke sblížení Poláků s vnitřními nepřáteli Rakouska, především s Maďary, Italy a Slovany. Pomocníky k tomu našel v liberálních kruzích polské emigrace, v J. Ordegovi a S. Gałęzowském, kteří měli blízko k napoleonskému princovi Jeronymovi. V polské diplomatické službě provedl více změn, propustil neschopné nebo opotřebované agenty a nahradil je novými, m. j. odvolal z Cařihradu dosavadního agenta Vl. Jordana a nahradil jej velice schopným Tadeášem Okszou-Orzechowským a nerozpakoval se užívat více než kterýkoli z jeho předchůdců pomoci a služeb revolučních představitelů nespokojených rakouských národů. Z nich nejvýznamnější byli emigranté Čech Josef V. Frič a Charvát Eugen Kvaternik, oba navzájem spřátelení programem společného boje proti Rakousku. S Przybylským seznámil se Frič v Paříži 5. března 1864 v přítomnosti jiného revolučního pracovníka polského Zikmunda Miłkowského, známého v literárních kruzích pod jménem T. T. Jež, kterého poznal den před tím. Miłkowski mu nabídl místo polského agenta v Bělehradě, které však Frič nepřijal.⁸ Na poradě Friče s Przybylským jednalo se o tom, jak užít českého emigranta v polských službách proti Rakousku. Nakonec mu bylo uloženo udržovat revoluční styky s vlastní a řídit v ní revoluční propagandu v duchu protirakouské politiky polské národní vlády.

Z březnového seznámení a revoluční spolupráce Friče s Przybylským, jež po něm následovala, zrodilo se několikaleté přátelství obou mužů, oslovujících se ve vzájemných dopisech „Kochany Józefie, Kochany Wacławie!“ Frič ve své nové revoluční funkci odjel ihned do Drážďan a účastnil se zde v druhé polovině března pracovní poradě zástupců polské národní vlády (Miłkowski, zastupující Przybylského, Kraszewski, agent v Drážďanech, a J. Sztejnik, agent v Praze) se zástupci českých polonofilů (E. Tonner a dva blíže neznámí) s cílem dohodnout se o zapojení Čechů

do revoluční spolupráce a o jejich podpoře Miłkowského, odjíždějícího ve funkci agenta do Bělehradu. V otázce revoluční spolupráce byli delegáti z Čech velice opatrní, Miłkowskému však ochotně dali doporučující dopisy do Bělehradu, které plně splnily své poslání. Po návratu z Drážďan vypracoval Frič pro Przybyského podrobný plán česko-polské revoluční spolupráce, jež měla být v duchu revoluční koncepce polské národní vlády opřena o tři z hlediska českého důležité pozice, totiž Itálii (Turin), Prahu a Záhřeb (popř. Bělehrad), a doporučil obsadit je spolehlivými lidmi, oddanými věci revoluce.⁹

Uskutečnění programu bylo však znemožněno zatčením agenta Sztejnika v Praze a zadržením českého radikálního novináře Antonína Štraucha, vyslaného do Turinu, aby obsadil tamní základnu revoluční práce. Na polské straně charakter pohromy pro tyto revoluční česko-polské přípravy mělo zatčení R. Traugutta ve Varšavě v dubnu 1864. Vzhledem k těmto komplikacím musel se Frič vydat do Itálie sám a zde dočasně obsadit nejdůležitější revoluční pozici v zahraničí proti Rakousku. V Itálii pobyl od 19. května do 19. června, byl v stálém styku s Przybyským a jeho polskými, maďarskými, italskými a chorvátskými pomocníky a společně s nimi navštívil začátkem června na Capreře hrdinu italského národněosvobozenického boje Garibaldiho. Zprvu se zdála italská jednání mnohoslibnými, časem však naděje v rozhodující protirakouskou revoluční ránu z Itálie slábla, zvláště po definitivní porážce povstání a po popravě jeho diktátora Traugutta ve Varšavě v srpnu 1864; mnoho nepříznivého znamenala neochota Anglie a Francie podporovat Itálii v její protirakouské činnosti, hrozící vyústit v novou válku. Výsledkem všeho bylo pouze, že byla utužena přátelská pouta mezi revolučními představiteli jednotlivých utlačených národů Rakouska, z nichž pouta pojící Friče s Przybyským byla jedna z nejpevnějších a poskytovala dobré podmínky k další spolupráci proti nenáviděné habsburské monarchii a v zájmu osvobození jejích utlačených národů.

Příznivou podmínkou pro tuto další spolupráci bylo, že se mohla delší dobu opírat o pozůstatky revoluční sítě, kterou Frič v době příprav r. 1864 zorganizoval v Čechách — její jádro tvořili členové tajného spolku „Dědicové“ — a hlavně, že mohla mít k dispozici zprostředkující a informační základnu ve Vídni, která byla obsazena Fričovým přítelem a začínajícím novinářem radikálně demokratického smýšlení Vratislavem Kazimírem Šemberou, synem známého vlasteneckého profesora A. V. Šembery. Mladý Šembera pomáhal Fričovi ve Vídni již r. 1864 jako instruktor jeho tajných posílů a sliboval do budoucna být dobrým informátorem o rakouských poměrech a prostředníkem při spojení s Balkánem, na který po porážce povstání zaměřila polská emigrace svůj zvláštní zájem.¹⁰

Roku 1864 bylo sice polské povstání na bojišti poraženo, avšak svou organizací a diplomatickou službou v zahraničí vegetovalo ještě několik let. Zatčením a popravou diktátora Traugutta nezanikla totiž polská národní vláda; pracovala dále, přenesla své sídlo do zahraničí a stala se předmětem zápasu představitelů protichůdných povstaleckých směrů ve vlasti i v emigraci. Již v červenci 1864 nabyli ve vládě opět převahy „rudí“; jejich bouřlivý člen Jan Kurzyna, osobní přítel Fričův, stal se hlavním představitelem vlády mimo ruský zábor a jeho sok v zápase o moc Alexander Guttry komisařem pro Francii a Anglii. Tato změna znamenala konec převahy „bíléh.“ v upadajícím vedení povstání a počátek postupného odstraňování jich ze zahraniční služby, jež postihlo jejich hlavní představitele v západní Evropě, zvl. kn. Vladislava Czartoryského a Adama Sapiehu.¹¹ Postavení Przybyského bylo sice oslabeno, nikoli však zlikvidováno. Bezohledné osobní soupeřství mezi Kurzynou a Guttryem velice škodilo práci národní vlády v zahraničí a skončilo až r. 1865 sou-

bojem obou protivníků a smrtí Kurzynovou. Teprve tehdy možno mluvit o koncei oslabené činnosti revoluční vlády v zahraničí, která se však přesto na několika místech dále vyvíjela díky vytrvalosti některých pracovníků. Nejhouževnatější z nich byli Przybylski a Oksza-Orzechowski a základnou jejich činnosti Cařihrad. A odtud byly jimi navázány nové protirakouské styky s několika příslušníky českého národa.

Že právě Cařihrad se stal hlavním centrem pokračující nebo znovuožívající polské kompirační činnosti, stále ještě navazující na činnost zaniklé národní vlády, souvisí s tradicí tohoto města, jež od let 40tých bylo sídlem nejméně úspěšnějších agentů polské emigrace, zvláště proslulého Michala Czajkowského, kterému se podařilo vytvořit atmosféru důvěry mezi Portou a Poláky, jejímž společným jmenovatelem byla nenávisť k carskému Rusku, ve které se obě strany navzájem podporovaly a utvrzovaly. Od r. 1864 hájil zde zájmy Poláků populární Tadeáš Oksza-Orzechowski, sice stoupenec šlechtické frakce polské emigrace jako Czajkowski, avšak mající stále na mysli prospěch celého polského národa, všech jeho společenských složek.¹² Oksza-Orzechowski díky svým osobním vlastnostem a popularitě lékafé lidumila získal si snadný přístup na směrodatná úřední místa turecká a požíval důvěry tureckých vládních činitelů, kteří jej zkráceně nazývali „Okszou-bejem“. Pro jeho další činnost v polském zájmu bylo velice důležité, že se mu po likvidaci povstání podařilo uchovat značné finanční prostředky, popř. získat další. Radil a účastnil se při politických a hospodářských opatřeních turecké vlády, jako např. při uzavírání turecké státní půjčky v západní Evropě, při železničních a paroplavebních plánech, Porty a dokonce společně s Przybylským spolupracoval na bezpečnostních opatřeních francouzských úřadů při příležitosti státní návštěvy sultána Abdul Azisa v Paříži r. 1867. Díky jeho finanční a politické nezávislosti stal se od r. 1865 Cařihrad místem, kde nejdéle dožívala diplomatická služba zaniklé národní vlády. Proto se právě sem pod ochranná křídla Okszy-Orzechowského uchýlil její někdejší hlavní představitel Przybylski a získal si poměrně brzy rovněž přízeň a důvěru turecké vlády. Nesporně k tomu přispěla okolnost, že byl autorem Turecku příznivé brožury o poměru Turecka a Ruska.¹³ Důvěra Porty k němu šla tak daleko, že byl jí dokonce zmocněn jednat s Napoleonem III. o polské otázce na podkladě navzájem smluvené zásady, že jedinou záchranou tureckého státu může být vytvoření svobodného Polska jako přehradu mezi ním a Ruskem. Bez splnění této podmínky budou prý málo platné všechny reformy a ústupky turecké vlády ve prospěch křesťanů a jenom ještě uspíší úpadek státu.

Dvojici Okszy-Orzechowského a Przybylského doplňoval známý nám již Zikmund Miłkowski, od r. 1864 po dva roky polský agent v Bělehradě, kam odejel, jak jsme již pověděli, s doporučeními českých polonofilů, jež prý se znamenitě osvědčila.¹⁴ Komu jej doporučili, není bezpečně známo; nejvíce pravděpodobný je Slovák Jan Šafařík, synovec Pavla Josefa Šafaříka, působící tehdy jako profesor na bělehradském lyceu a mající blízko k bělehradským vládním činitelům. Rozhodně však nebyl doporučen Františku Zachovi, tehdy veliteli srbské vojenské akademie, známému svou velkou polonofilskou a emigrantskou minulostí z doby předbreznové. V šedesátých letech se však Zach jako vyšší srbský důstojník stranil jakékoli další aktivní spolupráce s emigrantskými Poláky. Osobně se však Miłkowski nevyhýbal, naopak přihlásil se sám k němu, někdy r. 1865, při příležitosti terénních cvičení srbské milice, jež řídil a jež Miłkowski jako agent pozoroval. Mluvili pak spolu dlouho o srbské armádě, o jejíž stav měl Miłkowski zájem. Miłkowski byl setkáním spokojen, m. j. také proto, že uniklo pozornosti konsulů velmocí, dozírajících na poměry v Srbsku.¹⁵

Z hlediska našeho tematu je na činnosti těchto polských diplomatů nejdůležitější jejich zasahování do vnitřní politiky rakouské a uherské a vytvoření v Cařihradě tiskové kanceláře (Korespondencyjne Biuro Prasowe) začátkem r. 1867 podle vzoru tiskových kanceláří vídeňské a turinské. Oksza-Orzechowski jako hlava kanceláře, vydržované Turky nákladem 75 000 franků ročně, zavázal se vůči turecké vládě, že bude mít stále dopisovatele ve Vídni, Pešti, Paříži, Římě a ve všech větších městech na Balkánském poloostrově, k tomu že bude mít tajné agenty v Petrohradě a Oděse a v případě potřeby, že získá korespondenty z Bruselu, Ženevy a Prahy. Úkolem kanceláře bylo informovat tureckou vládu o událostech v Evropě, udržovat styky s evropským tiskem a působit na něj v duchu politiky a potřeb Porty. Výkonným ředitelem kanceláře a organizátorem dopisovatelské sítě byl Przybylski, zpravodajem z Vídně Fričův přítel Vlad. Milowicz, dopisovatelskou službu z Pešti obstarával jiný polský Fričův přítel Vladislav Gołemberski,¹⁶ v Tulče pracoval starý spolupracovník zemřelého kn. Adama Czartoryského Janusz Woronicz. Kromě Paříže a Říma byla všechny dopisovatelská místa tiskové kanceláře obsazena polskými emigranty.

Všichni tito Poláci vstupovali do zpravodajských tureckých služeb v přesvědčení, že Blízký východ se stane v dohledné době jevištěm vážných událostí, a s odhodláním podporovat emancipační úsilí malých balkánských národů a chránit je před vtíravými a expansivními vlivy carského Ruska. Proto snažili se pracovat ke koordinaci emancipačního úsilí balkánských národů s liberálním reformním programem velkého vezíra Aliho, podle kterého mělo mít křesťanské obyvatelstvo účast ve vládě a v oblastních radách. „Přejeme si dosáhnout, aby všechny ústupky ze strany Turecka nebyly na něm vynuceny, nýbrž aby vyplývaly z jeho vlastní iniciativy,“ napsal Przybylski v této souvislosti svému příteli J. B. Ostrowskému.¹⁷ Do jedné fronty s Turky pudila je společná nenávist k carskému Rusku a společný boj proti vlivu carských agentů a jejich domácích pomocníků.

Z trojice Poláků Oksza-Orzechowski, Przybylski a Miłkowski měli až dosud poslední dva živé styky s příslušníky českého národa, zvl. s J. V. Fričem, a se sympatickým zájmem sledovali českou otázku, jsouce odhodláni přispět k jejímu řešení v zájmu obecného pokroku a svobody českého národa. Svými kořeny tkvěly tyto sympatie v revoluční spolupráci s nimi r. 1864 pod vedením Przybylského, o které jsme se dříve stručně zmínili. Rozvrat způsobený zánikem polské národní vlády r. 1865 a odvrácení zájmu českých revolučních partnerů na události kolem prusko-rakouské války r. 1866 — jde zvláště o známou „pruskou“ politiku J. V. Friče, směřující k odtržení Čech od Rakouska — uvolnily na čas pouta spojenecké spolupráce českých a polských revolucionářů, jež se však, počínaje rokem 1867 vracejí do své někdejší formy a vyznačují novými projevy vzájemné a přátelské obětavosti a srdečnosti. Z polské strany udávala tón oficiální organizace tzv. mladé polské emigrace *Sjednocení polské emigrace*, zvláště pak její výkonný „reprezentační výbor“ (Komitet Reprezentacyjny), slučující r. 1867 demokratické příslušníky „staré“ i „mladé“ (po r. 1863) emigrace, buržoazní demokraty a liberály (např. gen. Mierosławski, E. Rózycki) i revoluční demokraty s Jar. Dąbrowským v čele. V průběhu několika let byli však buržoazní liberálové a demokraté vytlačeni z vedení a Sjednocení se změnilo v organizaci ovládanou revolučními demokraty. Jako tiskový hlasatel zásad a snah Sjednocení byl založen časopis *Niepodległość*, jehož prvním redaktorem (do února 1867) byl liberální Aleksandrowicz a po něm buržoazní demokrat Zikmund Miłkowski (do ledna 1868), který zatím opustil své agentské místo v Bělehradě. Po jeho odchodu z redakce řídili časopis již revoluční demokraté, zvl. Tokarzewicz.¹⁸ Za redakce

Milkowského psala Niepodległość přátelsky o Čechách; otiskovala čechofilské příspěvky bratří Josefa a Tadeáše Zulińských a zvláště politicky velice obsažný článek šéfredaktora Milkowského *Czechja*,¹⁹ v němž autor přiznal Čechům koncentrační úlohu v příštím federativním spolku svobodných slovanských národů.²⁰ Dobré zkušenosti s českými radikálními demokraty z r. 1864 a zvl. s Fričem, přinášely tu dobré ovoce. Represntační výbor Sjednocení přispěl Čechům pomocí v jejich boji proti dualismu v Rakousku tím, že vydal brožuru Josefa Zulińského (psal pod pseudonymem Dr. Zefi) „*Prawa Korony Gzeskiej*“ (Curych 1867), apelující na polské poslance z Haliče na říšské radě, aby se v zájmu spravedlnosti vůči České koruně vyslovili proti rakousko-uherskému vyrovnání;²¹ podporoval také Friče v jeho publicistickém boji proti moskevské pouti Slovanů a jejím důsledkům.

V létě 1867 dleli Miłkowski i Przybylski v Paříži a navázali důležitá jednání s Fričem. Svědčí o tom několik jejich datovaných i nedatovaných dopisů z té doby Fričovi,²² v nichž si s ním smlouvají schůzky, že „interes je bardzo ważny“, že „mam bardzo ważne rzeczy z Tobą tyłko do pomówienia“ (Przybylski). Určit časově aspoň přibližně dobu těchto schůzek a porad pomáhá nám dopis Miłkowského z 20. července, týkající se rovněž schůzky s Fričem a zmiňující se o jeho nedoručeném dopisu Przybylskému. Vše to se dalo v době, kdy Frič prožíval po moskevské pouti Slovanů těžkou vnitřní depresi, protože se jej jako Čecha zřikali někteří jeho nacionalističtí polští přátelé jen proto, že konservativní vůdcové jeho národa vzali v Petrohradě a Moskvě hold představitelům carismu. Zájem Przybylského a Miłkowského o spolupráci s ním jej nesporně těšil, podobně jako asi mu velkou radost způsobil přátelský dopis revolučního demokrata Jaroslava Dąbrowského, v němž jej ubezpečil, že je vždy odhodlán pomáhat Fričovým snahám, neboť českou záležitost cení stejně „jako svou národní“.²³ Že pak všechna vyjednávání s Fričem nevyzněla naprázdno, o tom podává svědectví krátký Miłowiczův dopis Fričovi, psaný rovněž v Paříži 28. září a oznamující mu zásilku 300 franků a zvoucí jej rovněž na schůzku, na které by s ním rovněž pohovořil o společných zájmech. Uvážíme-li, že Miłowicz byl korespondentem cařihradské tiskové kanceláře ve Vídni, pak nejsme daleko od pravdy, že předmětem všech jednání bylo získat Friče za dopisovatele pro tuto kancelář a že avizované peníze byly již prvním Fričovým honorářem za zaslání příspěvky. Frič sám pak v závěrečném deníkovém hodnocení své činnosti r. 1867 krátce poznamenal: „Umluvil placené raporty s Przybylským“.

Než přikročíme k dalšímu osvětlování smluvené spolupráce, třeba ještě poněkud více objasnit politický profil Przybylského. Je nesporné, že svého politického významu nabyl jako stoupenec režimu „bílého“ diktátora povstání Traugutta, že však při čistce, kterou po Trauguttově pádu provedla nová „rudá“ národní vláda, nebyl plně postižen, což by napovídalo jeho určitému kladnému poměru k politickým představám „rudých“. Avšak nejen to! Z r. 1867 máme dokonce doklad o jeho kladném vztahu k nekompromisnímu revolučnímu demokratu Josefu Tokarzewiczovi, kterého měl Frič jeho jménem navrhnout vedle Josefa Wagnera za člena blíže neuvedené společnosti, přičemž jej charakterizoval jako „człowieka bardzo zdolnego“.²⁴ Domnívám se, že je nutno přihlížet k těmto skutečnostem při odhalování a hodnocení další činnosti Przybylského, jak ji můžeme sledovat v jeho další spolupráci s Čechy a zvláště s Fričem.

Frič se na ní podílel pomocí několika prostředníků, Čechů i Poláků, protože sám, až na malé přerušení, sídlil od konce r. 1867 v Berlíně, k nemalé nespokojenosti jeho českých přátel, zatím co Przybylski vytrvale cestoval po hlavních centrech evropské politiky. Nejdůležitější Fričovou spojkou pro styky jak s Przybylským

a jeho spolupracovníky byl zmíněn již V. K. Šembera ve Vídni, u kterého se sbíhaly korespondenční a informační nitky ze všech míst, kde působili polští dopisovatelé cařihradské tiskové kanceláře a kam vícekrát zajeli její čelní představitelé, protože Rakousko bylo předmětem jejich zvýšeného politického a zpravodajského zájmu. Šemberovým prostřednictvím udržoval Frič spojení také s radikálními demokraty a zbýlymi revolučními polonofily ve vlasti. Tento směr zpravodajských komunikací datoval se od r. 1864, kdy Šembera prokázal Fričovi dobré služby při udržování spojení mezi Prahou a Jihoslovany, zvláště Záhřebem. Pozůstatkem po zprostředkovatelské činnosti Šemberově mezi Fričem (a Prahou) a Przybylským a jeho polskými spolupracovníky je větší počet Šemberových dopisů Fričovi,²⁵ jež společně s dopisy polských pisatelů umožňují dosti přesnou rekonstrukci tohoto výseku z česko-polské spolupráce v letech 1867 a 1868.

Dne 10. září 1867 psal Šembera z Vídne Fričovi, připravujícimu se k přesídlení z Paříže do Berlína: „*Waclaw (Przybylski) je tu i Oksza-bej z Konstantinopole*“. Tato návštěva obou Poláků ve Vídni měla hluboké příčiny politické. Podunajská monarchie habsburská probíjávala tuhý boj o své dualistické uspořádání, jež naráželo na odpor neněmeckých a nemaďarských národů říše. Nejsilnějšími protivníky dualismu byli, jak je obecně známo, Čechové. Protidualistický blok, jimi vedený, měl však svou slabinu v haličských Polácích, jichž většina politických pracovníků nakonec rozhodla, řídit se okamžitým sobeckým prospěchem a vyhlídkami na ústupky ze strany Vídne, že haličský sněm bez adresy a ohrazení zvolil 2. března delegáty do říšské rady, jež měla uzákonit dualistickou přestavbu říše. Tímto rozhodnutím, jež velice pobouřilo Čechy, stali se polští poslanci ve Vídni důležitým činitelem, na kterém závisela existence vlády. Turecký vyslanec ve Vídni Hayder-effendi odhadoval správně politickou váhu polských poslanců, a proto oprávněně naléhal na Portu, aby vyslala do Vídne Okszu-beje k jednání o úpravě poměru mezi Tureckem a Rakouskem. Oksza-bej přijel v srpnu 1867 a po dobu svého pobytu přesvědčoval rakouský a maďarský tisk o nutnosti psát ve prospěch dobrého poměru rakousko-tureckého. Prostřednictvím Gołemberského a Przybylského působil na Andrásyho; polští poslanci Grocholski, hr. Potocki a kn. Sapieha intervenovali z jejich návodu přímo u císaře ve prospěch dobrého soužití s Portou. Tím vším bylo umožněno uzavření dohody mezi oběma státy, konstatující shodu zájmů proti nebezpečnoství panslavismu a ruské agitaci; turecká vláda se zavázala provést reformy ve prospěch křesťanského obyvatelstva, Rakousko pak přislíbilo záruky celistvosti osmanského státu.²⁶

Při této příležitosti setkali se oba polští agenti se Šemberou, a Przybylski, který zůstal ve Vídni déle než Oksza-Orzechowski, zasvětil jej do polské politiky, získal jej za spolupracovníka cařihradské tiskové kanceláře a hlavně přesvědčil jej o nutnosti být prostředníkem při přepravě korespondence a zásilek mezi ním a Fričem. Šembera od té doby přejímal dopisy a zásilky Fričovy a Przybylského a posílal je dále za adresáty. Staral se také o expedici velkých časopiseckých zásilek do Cařihradu.²⁷

Na čem spočíval vzájemný vztah Friče a Przybylského? Jaký byl obsah jejich dopisů? Při jednostrannosti a neúplnosti zachovaného materiálu — máme totiž k dispozici jen několik těžko čitelných dopisů Przybylského — můžeme se značnou dávkou jistoty tvrdit, že to byl vztah přátelsky připoutaného dopisovatele k tiskové kanceláři, jejíž ředitel zaručoval Fričovi minimální roční příjem 2400 franků, ke kterým bylo možno za příznivých okolností si ještě přivydělat dalších 600 franků.²⁸ Jako dopisovatel z Berlína měl Frič zasílat politické zprávy a výňatky z tisku.

Przybylski zvláště žádal, aby mu Frič nejdříve zaslal charakteristiky severoněmeckých časopisů, portréty jejich vedoucích osobností se životopisy. Kromě toho měl Frič vejít v užší styk s některými deníky; dosáhne-li toho, budou mu týdně zasílány zprávy o událostech na východě, aby jich užil podle uvážení ke svému prospěchu.

Jak plnil Frič svůj dopisovatelský úkol můžeme posoudit jen částečně. Víme však, že do 3. listopadu odeslal Przybylskému do Vídně 3 dopisy. Przybylski se o nich vyjádřil s uspokojením slovy: „Wydoczna je mysl zacna i szczera, która każda Twą pracę ożywa“.²⁹ Současně však vznášel na Friče další požadavky, zvláště aby se ve svých zprávách zaměřil na problematiku vztahu Pruska k Rusku, Francii a na východní otázku, z konkrétních otázek pak aby si všiml vyzbrojování Srbska Ruskem (zásilky pušek-jehlovek) a jeho ohlasu.

Toto poslední upozornění bylo vzbuzeno pozorováními Przybylského za jeho cesty po balkánských zemích v říjnu 1867, na které zvláště studoval politické poměry v Srbsku a Charvátsku. Vydal se na ni z Vídně na přímy rozkaz z Cařihradu a na jihu se zdržel déle, než původně zamýšlel. Ke studiu politických poměrů těchto zemí přistupoval vyzbrojen informacemi tureckého původu. Shodně s nimi byl přesvědčen, že Rusko podněcuje Srbsko k válce s Tureckem, ze které se může vyvinout evropská válka nebo v ní Srbsko ztratí svou nezávislost; to v případě, že Rusko nezakročí přímo v jeho prospěch. Przybylski pohlížel na současnou politiku srbskou tureckými brýlemi a nechápal emancipační politiku knížete Michala Obrenoviče, směřující ke sjednocení balkánských národů k společné osvobozené válce proti Turecku a jejich potomnímu sdružení ve federaci svobodných balkánských národů pod srbským vedením. Za svého pobytu v Bělehradě jednal „Václav-bej“ se srbskými politickými představiteli a snažil se je „osvítit“; avšak marně. Byli prý nasáklí myšlenkou politického výboje a nemysleli o ničem jiném „než o ovládnutí zbytků jižního Slovanstva“. Odtud pak jeho závěr o Srbech a Srbsku za Michalovy vlády: „Nejsou bratry do příští nové konfederace, nýbrž druhou Moskvou“. Šemberovi se po návratu do Vídně svěřil, že v Srbsku neslyšel mluvit o ničem jiném než o „podrobení ostatních jihoslovanských zemí“.³⁰ Není třeba se divit tomuto zklamání Przybylského, protože byl velký rozdíl mezi slovanskými federalistickými představami posledních fungujících představitelů polské národní vlády, nepočítajícími s ruským příspěvkem při jejich realizování, a plány slovanské federace bělehradské vlády na Balkáně, v nichž Rusko nepřestávalo být důležitým konstruktivním činitelem.

Informace Przybylského o soudobé srbské politice pronikaly Šemberovým a Fričovým prostřednictvím do radikálních kruhů české společnosti, kde se však střetávaly s protichůdnými informacemi, oceňujícími kladně národněosvobozenickou politiku knížete Michala. Autorem těchto informací byl přední Michalův důvěrník Čech František Zach, zakladatel a velitel srbské vojenské akademie v Bělehradě a později arsenálu v Kragujevci. Zach zcela souhlasil s Michalovou politikou a připravoval srbský národ na ozbrojené vystoupení proti Turecku horlivou účastí při organizaci srbské národní milice a důvěrnými politickými poslánými s cílem vytvořit na Balkáně pevnou koalici států a národů proti Portě. Takovým jeho důležitým posláním byla jeho tajná cesta do Řecka k jednání s athénskou vládou.³¹ S částí Michalových protitureckých plánů a vojenských příprav svěřil se Zach v dopisech svému příteli Vilému Gáblerovi, který nejednu z takto získaných informací uveřejnil na stránkách staročeského tisku. Tak byla česká veřejnost informována o balkánských otázkách z obou stran, polsko-turecké i srbské, a měla možnost prověřit aspoň v uzavřených politických kruzích správnost názorů a cílů obou stran. Zachovo stanovisko však při prověrce získalo převahu.

Na rozdíl od Srbska byl Przybylski spokojen s výsledky svých politických pozorování v Charvátsku. V Šemberově podání³² našel tam „element opoziční nadměru silný“ a stranu protimaďarskou, hrající „první hlas“. Vše je pochopitelné, neboť zde šlo o odpor Charvátů proti rakousko-uherskému vyrovnání a proti pošlapání charvátského státního práva. Mluvil s biskupem Štrosmayerem a byl s rozhovorem spokojen. Zato kritické stanovisko zaujal k osobě a činnosti francouzského slavisty L. Légera, který tehdy cestoval mezi Jihoslovany. Zvláště mu vytýkal, že bral na sebe různé, ba protichůdné závazky, jiné v Djakově od Štrosmayera, jiné v Bělehradě.³³ Pozoruhodný byl Šemberův dodatek k vyprávění Przybylského, že Miłkowski má přejít do služeb tureckého velvyslanectví v Paříži.³⁴

Z českého stanoviska je na podzimních dopisech Šembery a Przybylského Fričovi nejdůležitější to, že v nich byl jasně dotčen Fričův plán vydávat v Německu český časopis protirakouského zaměření, finančně podporovaný cařihradskými Poláky a jejich prostřednictvím snad také Maďary. Zrození tohoto plánu je známo jen částečně ze stručného Fričova retrospektivního deníkového záznamu za říjen 1867, kde v souvislosti s jeho přesídlením do Berlína čteme: „S Pfeiferem (jedno z krycích jmen pro kn. R. Thurn-Taxis) umluven program časopisu“.³⁵ Avšak ze skutečnosti, že jak Šembera 21. října, tak Przybylski 3. listopadu zmiňovali se ve svých odpovědích Fričovi o časopisu dosti konkrétně, možno vyvozovat, že dopisy, na něž Fričovi odpovídali, obsahovaly časopisecký námět. Časová shoda mezi deníkovým záznamem a těmito dopisy je téměř úplná. V chronologickém pořadí reagoval dříve Šembera, když psal: „Doufám, že i to deutsches Bruderbier Vás nezlení jako mne to vídeňské plzeňské a že najednou dostanu program *Českéhoalcátu* — nebo tak nějak, jak je pokřtíte ten časopis...“ Przybylski však psal (3. XI.) mnohem věcněji. Předpokládal, že nový časopis bude týdeník a žádal za nejrychlejší sdělení jeho politického programu a ročního rozpočtu, který neměl překročit 3000 zlatých. Důrazně a plným právem však varoval, aby nevydával časopis v Berlíně, ale spíše v Drážďanech nebo v Lipsku. Frič měl vyvodit důsledky z nepříjemností, jež mu nejen v Čechách, nýbrž i mezi Poláky, přineslo jeho přesídlení z Paříže do Berlína, sídla pruského militarismu a odnárodňovací politiky vůči Polákům.

Dotaz Przybylského rozvedl pak Šembera ve svém dalším dopise ze 6. listopadu, v němž potvrdil reálnost nabídky polského agenta, zvláště pokud šlo o „fundus asi 3000 zl.“, jež prý Przybylski „doufá dostat někde z Maďarie“. Sám však tomu nevěřil. Přesto naléhal na zaslání politického programu časopisu a rozpočtu v německém jazyku, aby je mohl Przybylski předložit „jistým osobám“. Z důrazu na užití němčiny soudím, že to byli přece jen Maďari, se kterými byl Przybylski ve velice dobrých stycích, zvláště prostřednictvím Golemberského. Sučasně sděloval Šembera, jak si Przybylski představuje program časopisu, který před ním rozvinul za posledního rozhovoru s ním dne 5. listopadu. Šemberova reprodukce názorů Przybylského ukazuje, jak si poslední fungující spolupracovníci revoluční vlády polské a stoupenci „bílých“ a liberálních „rudých“ v emigraci představovali řešení slovanské a rakouské otázky a v jejím rámci i otázky české.

Przybylski navrhoval v podání Šemberově tuto náplň Fričova časopisu: „V otázce Slovanstva nechť každý národ ze sebe pro sebe se vyvíjí bez hegemonie jednoho nad druhým; proto musí se stavět opozičně přehmatům srbským naproti Charvátům a Bulharům. Dostane-li Srbsko převahu (nad balkánskými Slovany), jest se právem obávati, že strčí řád moskevský³⁶ všechno do kapsy a tu je líp býti pod vládou tureckou nežli moskevskou... V otázce Německva volný buď průchod vývoji německého živlu, nechť Němci sobě přizpůsobí i ty části německé, které dosud jsou pod jhem

rakouským — bude to lépe, poněvadž pak ostatní národy nebudou v onom postavení boje neb potlačení jak nyní... V otázce organisace Rakouska, br! — třeba tlačit na samostatné zřízení koruny polské, uherské, české.³⁷ Předně budiž varováno historické právo koruny České.³⁸ Dále žádá Koruna česká union personelle s Habsburčáky. Instituce vnitřní ponechány buďtež národu samému, stosunky s ostatními korunami pořádal by delegace sněmovní,³⁹ záležitosti vojenské a zevnitřní případly by rozhodovány jednotněmu. Poněvadž Maďarové stejnou mají aversi proti Rusku a stejné jim odamtud kyne nebezpečenství, budou podporovat v smyslu tomtu podnik, jemuž Vaše osoba (t. j. Frič) je garancí, že bude mít stanovisko antimoskevské“.

Friče ovšem nebylo nutno příliš pobízet k vypracování programu zamýšleného časopisu. Zaslal jej takřka obratem prostřednictvím Šemberovým Przybylskému a s ním i rozpočet — „dle Wacława nie zle napisany“.⁴⁰ Bohužel jeho koncept se nám nedohoval ve Fričově pozůstalosti, a proto je tím cennější Šemberova reprodukce Przybylského námětů k němu. Podobal se nepochybně programu, který o rok později uveřejnil Frič v Blaníku, skutečném to děcku těchto zdlouhavých příprav.

Spěch se zasláním programu časopisu byl pochopitelný, protože v té době byl ve Vídni očekáván Oksza—Orzechowski k politickým poradám s vídeňskými činiteli v zájmu Turecka a s Maďary a bylo dobré mít v pohotovosti všechny podněty k jednání. Šembera, na kterém ležela tíha osobního styku, se však jako Fričův prostředník soustřeďoval na Przybylského, o kterém mu bylo známo, že se spoléhá na maďarského ministerského předsedu Andrásyho. Ani Frič nebyl bez přímých informací o Przybylského orientaci na Maďary. Vždyť se mu z ní vyznal sám Przybylski v nedatovaném dopise⁴¹ těmito slovy: „Německý živel (v Rakousku) se definitivně kompromituje a dokazuje svou neschopnost, pozoruje svou zhoubu, a proto se chytá všech prostředků, aby uchoval svou byrokratickou vládu, ale to všecko je trop tard. Jedině Maďaři mají budoucnost. Je na nás vstoupit s nimi ve spolek jako rovný s rovnými...“ K ostatním mezinárodním otázkám doznal otevřeně: Turecko dohořívá a pro nás je důležité prodloužit jeho umírání, aby se jej Rusko nezmocnilo dříve, dokud Srbové nedosáhnou vědomí nezávislosti. — Tímto otevřeným doznáním čelil Przybylski blíže neznámým Fričovým výtkám, že se od r. 1864 změnil; změnil se, přiznal, pouze v tom, že se stal klidnějším a trpělivějším.

Jednání obou Poláků ve Vídni se vlekla, slibně očekávané výsledky se nedostávaly. V prvním prosincovém týdnu odejel Przybylski s Okszou do Pešti a odkázal Šemberu i Friče s uskutečněním jejich nadějí až na začátek roku 1868.⁴² V prvé polovině prosince zavítal do Vídně polský agent v Bukurešti Kopernicki a přivezl zprávy o Miłkowském a jeho činnosti v ústředním časopise demokratických emigrantů „Niepodległość“. Objevil se také někdejší „bílý“ diktátor povstání M. Langiewicz, ubírající se ze Švýcarska do Turecka. Jen Przybylski nepřijížděl a Šembera dlouhým čekáním ztrácel v něj důvěru;⁴³ avšak přesto stále za ním posílal Fričovy berlínské zprávy. V nepřítomnosti Przybylského a v nedostatku peněz pro vyřizování jeho záležitostí začal Šembera upírat své naděje na maďarského generála Klapku, starého Fričova spolupracovníka z emigrace (zvl. z doby organizace maďarské protirakouské legie v Itálii), zasvěceného do činnosti polských agentů.⁴⁴

Uprostřed marného čekání na Przybylského nebo aspoň na zprávy od něj odejel Šembera do Prahy, kde strávil vánoce 1867 v přátelské společnosti malého hloučku radikálních demokratů a zatvrzelých polonofilů, vesměs Fričových přátel, Josefa Noska, nakladatele Ferdinanda Dattela, Čeňka Vyhnise, Ervína Špindlera a přirozeně Fričových bratrů. Navzájem se utvrzovali ve svém politickém radikalismu a nesláboucími polonofilství a přeli se nebo provokovali konservativní rusofily, soptící na

Friče pro jeho publicistické vystoupení proti moskevské pouti. A to ani netušili, že mladý vídeňský novinář je těsně spjat s touto protimoskevskou kampaní a že právě jeho péčí tiskne se ve Vídni Fričův překlad protimoskevské brožury Juliana Klaczka, jež vyšla začátkem r. 1868 ve Vídni pod názvem „*Kongres v Moskvě a propaganda panslavistů*“. Moskevské dozvuky byly asi hlavním tematem jejich diskusí a sporů, a zůstává otázkou, zda a kolik jim Šembera prozradil ze svých a Fričových tajných styků s Poláky a o úmyslu vydávat v Prusku nový protirakouský časopis. Domnívám se, že temperamentní Šembera nezatajil vše, protože přípravy k vydávání nového časopisu byly v Praze na jaře 1868 v radikálních kruzích veřejným tajemstvím. — Ani po návratu do Vídně se Šembera nedočkal Przybylského. Zato se seznámil s jeho pomocníkem v haličských a uherských záležitostech Vladislavem Gofemberským, hlavní spojku se členy uherské vlády.

Nejistotám kolem Przybylského konec učinil sám Przybylski dopisem Fričovi, datovaným v Cařihradě 26. ledna 1868. Své mlčení omlouval tím, že nemohl sehnat prostředky na navržený podnik, patrně časopis. Nyní, kdy má vyhlídky, že je získá, doufá, že bude moci přikročit k jeho realizaci. Avšak vyjadřoval se velice opatrně a méně slibně než dříve, žádal za sdělení jen existenčního Fričova minima v Berlíně — Przybylski totiž při psaní dopisu nevěděl bezpečně, že Frič již bydlí trvale v Berlíně — přičemž dobu práce na společných úkolech odhadoval na 10 dní měsíčně. Důležité však bylo, že žádal za vyslání nějakého schopného Čecha, popř. Slovana do Cařihradu: podmínkou byla znalost němčiny a francouzštiny a dobrý rukopis k tomu: „Człowiek musi być pewny, bo robota nasza“. Zaručoval mu zaměstnání v tiskové kanceláři nejméně na jeden rok a náhradu cestovních výloh. O příjezdu do Vídně se však nezmínil ani slovem.⁴⁵

Všechny plány a sliby nemohly plně uspokojit netrpělivého Friče, který hořel nedočkavostí po novém publicistickém boji proti Rakousku a carismu. Protože Šembera nedával naděje na brzký příjezd Przybylského do Vídně a akce s Poláky se vlekla, a protože peníze jimi slibované měly být tak jako tak maďarského původu, rozhodl se Frič požádat o podporu na vydávání časopisu přímo u Maďarů. Neobrátil se však na gen. Klapku, se kterým se z nich nejlépe znal, který však ve finančních věcech nebyl přesný, nýbrž na váženého a populárního generála Türra, rovněž mu známého od doby společné spolupráce s Poláky, zvl. s Mieroslawským, v letech 1862 a 1864.⁴⁶ Učinil tak v polovině ledna 1868.⁴⁷ Na začátku dopisu uvedl jako doporučení, že se mu tiskovou kampaní proti moskevské pouti⁴⁸ podařilo snížit výsledky moskevské propagandy v Čechách na pouhou polovinu, avšak za cenu velkých pomluv a znemožnění vlastní osoby v českém národě. Nyní mu jde o to, žít dále účinek této kampaně a uvést v soulad české aspirace se zahraniční politikou, samozřejmě v národním a svobodomyšlném duchu. K tomu potřebuje časopis, který by v českém jazyce vydával v Berlíně a jehož program by byl blízký tendencím generálovým. Třebas se jeho akce setkává ve vlasti se souhlasem, nestačí sehnat 2500 tolarů na kauci a zajištění časopisu. Nedostatek peněz mu zabránil vydávat časopis již od 1. ledna 1868,⁴⁹ avšak je nutno začít s vydáváním nejpozději do půldruhého měsíce, nemá-li prodlením vzniknout nenahraditelná škoda. Proto prosí Türra, aby se svými styky pokusil získat příznivce pro „naši věc“ a úhradu aspoň části požadované kauce na jeden rok. Do té doby doufá sehnat peníze z českých zdrojů; zatím nemůže, protože „moji protivníci neopominou žádné příležitosti, aby znemožnili mé snahy“.

Türrova odpověď nebo jeho stanovisko k žádosti nejsou, bohužel, známy, avšak z dalšího vývoje lze mít právem za to, že Fričova žádost byla jím vážně chápána a přijímána. Její myšlenku mohl však prakticky dále nejlépe obhajovat Šembera,

protože měl ve Vídni možnost setkat se s lidmi Türrova okruhu, popř. s generálem samým. Pomoci mohl také budapeštský agent Przybylského Golemberski, který slíbil podporu české časopisecké akci. Svojně se Šemberou čekal na zprávy od Przybylského; „...nevíme vzdor devíti telegramům a asi 6 listům ničeho“.⁵⁰ Zato se v Šemberových dopisech Fričovi objevují v této souvislosti šifrované zmínky o hn. Rudolfu Thurn-Taxisovi a mladém Jaromíru Čelakovském, známém svou náklonností k Fričovi. Pro Taxisa užíval Šembera ve svých dopisech krycího jména „Tentononc“ nebo „tento“. Také Klapkovo jméno padlo opět několikrát v této souvislosti.

Teprve 11. února dostal Šembera dopis od Przybylského, ale tak naškrábaný, že jej musel poslat Golemberskému k rozluštění; vyčetl z něj jen tolik, že Przybylski poukázal Fričovi 600 franků a že v dohledné době sotva přijede — „to je zlé“ dodal Šembera, — a že „Oksza je v Kandii na Krétě“.⁵¹ Taxis přijel do Vídne 15. února a ubezpečil Šemberu, že do 20. pošle Fričovi „garancie“, a seznámil se s Golemberským. V té době očekával již Šembera ve Vídni Türra po návratu z propagandistické cesty po jižních Uhrách. „Náš generál, psal Fričovi 26. února, měl zdůli přijet v neděli; dosud tu není, jak tu bude, ihned zaklepám a předložím kreditivy.“ Zato mohl Šembera pohovořit o Fričovu časopiseckém plánu s předákem polské aristokratické emigrace kn. Vladislavem Czartoryským, který přijel do Vídne v záležitosti tiskové agentury „Correspondance du Nord-Est“ a časopisu, který zamýšlel ve Vídni vydávat. Také on se divil, proč chce Frič vydávat svůj časopis v Berlíně, a také on doporučoval jiné německé město, Mnichov nebo Drážďany. Všichni měli na mysli nutnost vyvrátit podezření, že Frič slouží Prusku, podezření, se kterým operovali jeho čeští protivníci. Není třeba se tomu divit, uvážíme-li, že i Fričovi přátelsky nakloněný Em. Tonner věřil, že Frič přijal od Bismarka 150 tolarů na časopis.⁵² Uvažovalo se také o Vídni jako místu vydávání časopisu, přičemž Šembera by vše kryl svým jménem a Frič by byl jen „šedou eminencí“ v pozadí. — K politickým jednáním s Czartoryským však nedošlo, protože polský emigrantský magnát si přál mluvit jen s Taxisem. „Když nepřicházel, líčil Šembera tento důležitý moment v českých stycích s Poláky, telegrafovali jsme doň ve čtvrtek, přišla odpověď, že před dvanáctým nemůže, abych já jej zastupoval. Nadzmičené numero [tj. Czartoryskij]⁵³ odjelo ale včera a já s ním neměl žádné politické úmluvy, poněvadž je tu Tento [Taxis] nevyhnutelně třeba“. Neuskutečnění schůzky s Czartoryským způsobilo, že se Golemberski stal zdrženlivějším v otázce spolupráce. Zato v záležitosti českého dopisovatelství do „Correspondance du Nord-Est“ byla sjednána dohoda. Šembera dosáhl, „aby byl průchod dán mým Stimmungsberichtům z Čech o vývoji demokratického ducha v Čechách, ducha, jenž truč momentánnímu švindlu moskevskému přec vždy a vždy je spolunositelem polsko-sympatického smýšlení“. Rozváděje zprávu o rozhovoru s Golemberským, pokračoval Šembera: „Až hanba diplomaticky jsem s ním mluvil o *Bl(aniku)* — tak se měl totiž Fričův časopis jmenovat a také jmenoval“⁵⁴ — a on stejným způsobem odpovídal. Z rozhovoru s ním však seznal, že Poláci mají na mysli především jejich „Correspondance“. „Není to zlé, tof se rozumí, ale není to pěkné pro nás,“ dodal chlácholivě. A bylo třeba proč chlácholit, protože současně Golemberski hlásil, že na 11 telegramů a 13 dopisů dostal od Przybylského lakonickou odpověď, aby čekal, „že všecko se spraví.“⁵⁵ Všichni čekali až do 13. dubna, kdy přišlo do Vídne od Przybylského 600 franků pro Friče a dopis, bohužel nezachovaný.

S generálem Türrem setkal se Šembera 17. nebo 18. března a odcházel od něj nespokojen, třebas do něj mluvil „jako do dubu“. On však, „že mu teď nemožno“, že

mnoho utratil na svých cestách na uherském jihu. „Byl velmi přívětivý a jeho řeči vládli upřímný tón přátelství k Vám, — ale co to pomůže?“ List Fričův však dostal. „Vůbec jsem mu vše vložil, on se skutečným přesvědčením o potřebě toho mluvil; litoval, že jeho krajané tu věc zcela nechťi pochopovat, zvláště teď, kdy od roku samou vnitřní politiku provádějí“. Rozhovor skončil prohlášením, že Fričem požadovaná částka 2500 tolarů je příliš vysoká.⁵⁶ Türr byl na cestě do Paříže, kde měl mluvit „s druhým generálem“, snad s Klapkou, se kterým Frič, Šembera a spol. také počítali jako s mecenášem jejich časopiseckého podniku, třebaš Klapka byl v osobních a finančních záležitostech méně spolehlivý než Türr.

V dalších měsících se historie opakovala. Občas naděje na získání peněz, na pomoc od Türra, pak zase zklamání a opět úvahy, zda jet za Türrerem do Pešti nebo na uherský jih, a znovu naděje na pomoc od něj, až se stane uherským ministrem obrany. Do toho občas zasahovaly telegramy nebo poukazy honorářů od Przybylského, jehož sliby byly přijímány se stále větší rezervou. Nakonec v červenci 1868 odejel Frič na národní manifestaci do Kostnice a na cestu po Švýcarsku, Itálii a Francii, na které se m. j. setkal s polským hrabětem Platterem, s Kossuthem a nakonec byl v Paříži přijat „rudým princem“ Jeronymem Napoleonem. Sešel se tu konečně také s Przybylským,⁵⁷ avšak nevíme s jakým výsledkem. Rozhodně však od něj Frič nezískal žádnou podporu pro svůj *Blaník*, k jehož vydávání v Berlíně, tedy přes všechny výstrahy z české i polské strany, byly již vykonány všechny přípravy.

Všechna zde dotčená jednání českých radikálů s posledními představiteli zaniklé národní vlády polské odehrávala se na pozadí oživené politické aktivity polské, jež měla dva aspekty, jeden regionálně haličský a druhý všeobecný, možno-li tak říci, protože v tom případě byl okázaleji sledován prospěch celého národa. Roku 1867 byla to především otázka stanoviska Haliče k rakousko-uherskému vyrovnání, jež byla za určitých ústupků Vídně vyřešena příznivě ve prospěch dualismu k nemalé nelibosti Čechů. Část haličských Poláků, vedená Fr. Smolkou, podporovala však české federalistické stanovisko v rakouské politice. Její úsilí o federalistickou přestavbu Rakouska přesahovalo hranice regionální haličské politiky, protože jejím konečným cílem bylo vytvořit z Haliče základ pozdějšího svobodného Polska, polský Piemont. Tuto myšlenku v emigraci jasně formuloval kníže VI. Czartoryski slovy: „Halič je pro budoucnost středíště, okolo kterého ostatní částky Polsky se seberou; vzdálení jsouce odpor zájmům rakouským klásti anebo je ohrožovati či oslabovati, stáváme se naopak pro Rakouskem živlem síly.“⁵⁸ Rakouská monarchie přetvořená v slovansko-maďarskou federaci slibovala těmto Polákům být hrází proti útočnému panslavismu z východu a proti germánskému uchvatitelství ze západu. V souvislosti s tím vyvíjela část polských politiků, nikoli jen haličských,⁵⁹ úsilí odvrátit Čechy od Ruska a smířit je s Maďary na podkladě „polského slavismu“. Podle J. Feldmana⁶⁰ byly v průběhu roku 1868 patrný prvě kladné výsledky tohoto úsilí; Palacký a Rieger prý kolísali ve svém rusofilství, což prý, můžeme-li věřit pruským diplomatickým hlášením, působilo deprimujícím dojmem v Petrohradě. Významnou úlohu přitom hrála ožilá konservativně-šlechtická politika „hotelu Lambert“, určovaná Vladislavem Czartoryským a zaměřená na politickou spolupráci s Vídní. V té souvislosti musíme také chápat jeho zájezdy do Vídně r. 1868 i audienci V. K. Šembery u něj a živý zájem českého tisku o jeho projevy. A v té souvislosti třeba dále chápat zdrženlivost Gołemberského k české časopisecké akci, zůstane-li Czartoryski stranou,⁶¹ i Šemberovo dopisování do „Correspondance du Nord-Est“.⁶²

Vrcholem politického austrofilství Czartoryského byl jeho projev 3. kvěna 1868 v polské literární společnosti v Londýně, pronesený ve výroční den majové ústavy.

Podnět k němu však dalo rozhodnutí carské vlády začlenit polské oblasti jako prosté Povislí a bez jakéhokoli zvláštního postavení do ruské říše. Projev se dotýkal polského poměru k Rusku a Rakousku, přičemž vůči tomuto byl laděn velice příznivě. Rakousko prý „se obrací k Polákům, seznavši bezpráví své dřívější politiky. Od nynějška máme pouze dva nepřátele a potlačovatele; nejsmeť již našim přátelům nepřístupni. S námi a se západním světem smířené Rakousko může jim průchod dopustiti“.⁶³ Tuto smířlivou politiku odůvodňoval Czartoryski přátelskou politikou Vídně vůči Polákům v Haliči: „Halič se stala nyní naším posledním útočištěm..., tam můžeme co Poláci mluvit. Toto zlepšení osudu jedné z našich zemí ukládá nám povinnosti.“ Haličtí Poláci musí především dokázat světu, že „jsou schopni sami se spravovat“, že jsou schopni stát se koncentračním střediskem polského národa, jakýmsi polským Piemontem, že jsou současně schopni stát se „pro Rakousko živlem síly“. Pokud jde o státoprávní řešení poměru Poláků k Rakousku, viděl Czartovskí dvě možnosti; buďto se zřídí „jedna mocná říše od Visly až k Jaderskému moři anebo dva pevně spojené státy: jeden na Visle a druhý na Dunaji“. Aby mohli Poláci dostát „své vznešené a většinou evropské úloze“, musí prý se spojit s Maďary, s „osvíceným a šlechtitným národem, na němž v budoucnosti hlavně osud velké říše císařské na východě spočívá“. Historie přátelství polsko-maďarského skýtá prý k tomu dobré podmínky. Czartoryski také nezapomněl při zmínce o úpravě rakouských poměrů na vztah Poláků k rakouským Slovanům, k nimž prý mají Poláci své povinnosti. „Naše povinnost je, pravil, na kolik můžeme, Slovany z osidel vyprostiti, které je obklopují, vybavit je z náručí Ruska a zachovati západní osvětě. My se musíme postarat, aby se smířili s Rakouskem a zřekli se jalové politiky zdrženlivosti“.⁶⁴ My musíme převzít úlohu prostředníků mezi nimi a Maďary a být páskou spojovací mezi nimi a Evropou“. Jsouce si vědomi nutnosti jednoty Rakouska,⁶⁵ musí Poláci pro sebe i pro Slovany „pevně stát o svobodnou a rozsáhlou samosprávu, která by v sobě vše to obsahovala, co je nutno pro svobodný vývoj národního života. Co žádáme pro sebe v Haliči, musíme také žádat pevně a zřejmě pro Čechy, pro Horvaty a Šrby“.

Těchto několik citátů postačí jako ukázka toho, jak se změnila politika polských aristokratických emigrantů, zastupujících r. 1864 v Evropě „bílou“ národní vládu polskou R. Traugutta a soustřeďující tehdy své úsilí na revoluční boj proti Rakousku. Nyní jim šlo o opak, o posílení Rakouska polskou spoluprací za účasti ostatních slovanských národů monarchie. Proto tento program vzbudil údiv nejen v kruzích polských demokratů, ale především v politicky myslících a se vyjadřujících vrstvách českých, jež byly tehdy po uskutečnění dualismu v nejtvrdějším politickém boji proti Vídni i proti Maďarsku. Proto liberálně buržoazní hlasatel českého stanoviska, Národní listy, odmítly tento nový polský program ve všech jeho bodech⁶⁶ a proti vyhlášené spokojenosti Poláků v Rakousku vyzdvihly největší českou nespokojenost a dále pochybnost, zda politické kalkulace Czartoryského musí vyjít v tom obsahu a rozsahu, v jakém si je jejich hlasatel představuje. Chybou polemiky Národních listů však bylo, že nepozornily, že hlas Czartoryského vyjadřuje jen jedno z několika stanovisek polské politiky, že vedle něj nezdůraznily ani stanovisko haličských federalistů, a zvláště ne emigrantských demokratů.

Nejprekvapivěji asi působil program Czartoryského na české radikální demokraty, sdružené kolem Friče a spolupracující s některými stoupenci knížete nebo s jeho politickými přáteli. Vždyť i Oksza-Orzechowski a Przybylski vyšli z politické frakce „bílých“, jejíž hlavou v emigraci byl tehdy kníže a svou prací v tureckých službách se podstatně neodchýlili od hlavní linie politiky „hotelu Lambert“. Pouze Miłkowski

šel svou odlišnou cestou stoupence „rudých“ z doby povstání. Prvou a bezprostřední reakci českých radikálů postihujeme v Šemberově dopise Fričovi z 11. května.⁶⁷ Je podána v podobě tvrdě formované otázky: „Co říkáte N(árodním) l(istům) o Czartoryském?“ A dále zklamaně dodává: „Ostatně hätte auch das Maul halten können pan kníže s tou rakousko přátelskou řečí. A po celým světě se rozkřičuje: Nový program emigrace, jejíž hlava pan kníže.“ Slovem pakáň pak počastoval staročeské časopisy Pokrok, Politik a Moravskou Orlici, že neodmítly názory Czartoryského.

Friče politický program Czartoryského patrně málo potěšil, tím méně, že téměř současně se musel vzdávat myšlenky vydávat svůj časopis polskou, popř. maďarskou podporou. Cesta po západní Evropě přivedla jej však na jiné myšlenky a postavila před nové úkoly, přinesla nová vzrušení, jež mu také poskytovaly přípravy k vydávání časopisu.

Austrofilská politika Czartoryského se vyvíjela nerušeně dále. Czartoryski se objevoval ve Vídni častěji a r. 1869 naléhal na Beustovu prosbu na haličskou sněmovní delegaci na říšské radě, aby byla vůči Vídni ústupnější, a při tom operoval vidinou obnovy Polska v dorozumění s Francií. Jeho mnohem rakušáčtější publicista Klaczkó rozvíjel pak před Poláky plán částečné obnovy Polska s přístupem k moři. Přirozené byly to jen plány, skutečná situace však nepřála jejich uskutečnění, i kdyby byly míněny sebe opravdověji.

Za politické aktivity polské emigrace tohoto druhu selhaly v letě a na podzim 1868 definitivně naděje českých radikálů v polskou, popř. maďarskou podporu českého protirakouského časopisu v Berlíně a spolupráce s touto skupinou polské emigrace se sevrkla na dopisovatelskou službu cařihradské tiskové agentuře, popř. do „Correspondance du Nord-Est“. Peníze na časopis, zvláště na kauci, bylo nutno obtížně shánět z českých zdrojů, obtížně proto, že česká buržoazie, stále ještě holdující rusofilství, jež v ní bylo vzbuzeno moskevskou poutí, neměla důvěru k tiskovým akcím, připravovaným J. V. Fričem. Jeho bratr Vojtěch mu v té souvislosti otevřeně napsal: „Co se Bl(aníku) týče, nemají v Praze ještě ani flok; praví mnozí: Kdyby v tom nebyl Pepík, ale tak se bude v prvním čísle psát proti Rusku“.⁶⁸ To bylo koncem srpna 1868. Bylo jasné, že zde nepomůže sbírka po stovkách, o jakých mluvil kdysi Türr Šemberovi, nýbrž že je nutná podpora velkých mecenášů, kteří se nakonec objevili v osobách kn. R. Thurn-Taxisa a zvláště roudnického podnikatele Augusta Švagrovského. Jen jejich pomocí byly sehnány peníze na kauci a na první ročník časopisu, jehož prvé číslo vyšlo v Berlíně dne 1. listopadu 1868.⁶⁹

Nový časopis se jmenoval *Blaník* a v podtitulu měl *Týdeník samostatné omladiny česko-moravské*. Jako podnikatel byl v záhlaví uveden J. V. Frič, odpovědný redaktor J. E. Veselý, nakladatel O. Löwenstein. Vycházel však jen v listopadu a prosinci, celkem 7 čísel. Protože historie vydávání časopisu a analýza jeho článků přesahuje hranice našeho tematu, zmíníme se zde pouze, jak byla v *Blaníku* zastoupena polská tematika čili jak se v něm po všech zkušenostech s Poláky uplatnilo politické polonofilství podnikatelovo a jeho stoupenců. Poplatnost polské otázky splnil Frič především otištěním anonymního článku *Manifest emigrace polské*,⁷⁰ který obsahoval parafrázi blíže neurčeného provolání emigrace, v němž byly shrnuty „zásady zblížení se k společnému konání s ostatními národy slovanskými“. Námět v době austrofilské kampaně Czartoryského jistě aktuální! Jeho zpracování vyznělo závěrem, že boj za svobodu a společné utrpení Poláků s ostatními Slovany spojuje je s nimi k společnému úsilí o slovanskou federaci „aneb různost v sjednocenosti“. — Kromě tohoto článku dlužno upozornit na mnohem důležitější přetisk polemiky

revolučně demokratické Niepodległości *proti J. I. Kraszewskému* za to, že se ve svých „Rachuncích“ za rok 1867⁷¹ vyjádřil o Čechách jako o národu duševně umrlém, „dnes všecko si uměle tvořím“.⁷² Oponent z Niepodległości odsoudil tento výrok, podnícený hněvem na Čechy pro jejich bratření s Rusy, a dodal: „Kdyby oni vskutku byli zemřeli, zajisté že by byli nesáhli k takové satisfakci, velice pro nás příkré, však v koncích předce ne takové, že bychom se pro ni od Čechů nadobro odvrátili měli. Oni jdou do Moskvy a vyhlašují Rusy za spasitele Slovanstva; my jdeme do Rakouska“⁷³ a vyhlašujeme opět Rakušany za spasitele Slovanstva — per extenso. Veta za vetu. Oni dělají na zlost Beustovi, my Gorčakovi. Nejlépe by bylo povědět Čechům i Polákům, že jako Rusko nespasí Slovanstvo, tak také nespasí je Rakousko. Hříchy naše v tom ohledu jsou tytéž a je možné, že snad naše svědomí jest trochu víc ještě obtíženo než české. Jsou to bludy, národní hříchy, ale nedokazují smrt, třebaš duševní (podtrhl V. Ž.). Tato mužná a statečná slova polského oponenta prozrazující kritičnost i sebekritičnost znamenitě vystihla zapeklitost česko-polského vzájemného poměru r. 1868, ze které bylo možné jedině východisko, přiznání vlastních chyb a vin na obou stranách. A k tomu bylo třeba osvícení pokrokovou ideologií revolučního demokratismu nebo aspoň radikálního demokratismu, společného přiznání se k ideálům rovnosti lidí a národů a nikoli pohodlného odpočívání ve stínu překonaného ideologického haraburdí feudálního původu, na jehož podkladě snažil se kn. Czartoryski upravovat poměr Poláků a Slovanů v Rakousku. Ze strany polských revolučních demokratů dostalo se českým radikálům značné útechy ve zklamání, jež jim způsobili reakční aristokraté, a dokonce podpory na mezinárodním fóru kongresů Ligy míru a svobody, na nichž Polák gen. Bosak snažil se prosadit českou otázku jako evropský problém rovnocenný polské otázce.⁷⁴

Blaník skončil svou životní pouť sedmým číslem dne 11. prosince 1868. Nedostatek peněz a špatné hospodaření zbavily Rakousko tohoto opovředného nepřítele, jehož smrt podnítila dočasné prudké hádky v táboře jeho vydavatelů. Neúnavný Frič však záhy začal vydávat zvláštní zpravodajství *Correspondance Tchèque*, určené pro informování ciziny; zdaleka však nestačilo, aby převzalo bojový odkaz Blaníku.

Roku 1868 zanikla v náporu austrofilství polských konservativních emigrantů a za neúspěchu Blaníka politická spolupráce českých radikálů s doživajícími orgány poslední „bílé“ národní vlády polské z let 1863 a 1864. Dočasnost této spolupráce byla od začátku zjevná, protože spolupráce s revolučním nebo povstaleckým cílem byla vázána na pokračující povstání v Polsku, nikoli na atmosféru beznaděje, jež se v Polsku rozhostila po porážce povstání. Spojili se k ní pracovníci dvou bratrských národů odlišné politické ideologie. Na české straně to byli radikální demokraté v čele s J. V. Fričem, jimž by na polské straně nejspíše odpovídali praví „rudí“. Na polské straně to byli původně exponenti „bílého“ Trauttova režimu, s výjimkou Miłkowského, kteří však nezabředli do tak hlubokého konservatismu, jako např. kn. Czartoryski, a svými styky s pokrokovým západním tiskem uchovávali v sobě alespoň část pokrokových rysů Trauttova politického kursu, který je zplodil.

Čechům spolupráce s nimi přinesla dosti prospěchu. Získala jim nové a upřímné polské přátele, Przybylského a zvl. Miłkowského, kteří mohli na různých místech Evropy upozorňovat na české národně osvobozené úsilí. Akce s českým protirakouským časopisem sice ztroskotala pro finanční překážky, měla však kladný doprovod, že současně s ní mohli Čechové, podávající zprávy tiskovým agenturám, pro něž Poláci pracovali, informovat evropskou veřejnost o svých snahách a líčit je v pokrokových barvách radikálně demokratických. Tím se mohli Čechové stát

blíže všem pokrokovým činitelům Evropy. Polákům pak poskytovala spolupráce s Čechy dobrou příležitost orientovat se v rakouských poměrech a zasahovat do nich, otvírala jim přístup k ostatním rakouským Slovanům, kteří mnoho dali na český příklad a česká doporučení.

Spolupráce českých radikálů s posledními orgány „bílé“ národní vlády v letech 1864 až 1868 byla na české straně epilogem žhavého polonofilství z doby povstání. Jejím kladem je, že prodloužila životnost českého revolučního polonofilství a radikálního demokratismu o několik let dále, popř. o několik let blíže k době, kdy se revolučního odkazu českých polonofilů z r. 1863 a let následujících ujala s novou generací také nová společenská třída české společnosti, třída dělnická, aby na starších základech pokračovala dále v boji o národní rovnoprávnost v Rakousku a o společenskou spravedlnost v národě samém.

Poznámky

¹ O těchto projevech a pomocných akcích jsem psal podrobně ve svých pracích *Ohlas polského povstání r. 1863 v Čechách*, Praha 1935, a *Česko-polská revoluční spolupráce v šedesátých letech XIX. století* v „Česko-polském sborníku vědeckých prací“, sv. I., Praha 1955, str. 430–507.

² K. Marx—Fr. Engels, Briefwechsel, III., Berlin 1950, str. 153. — Viz C. Bobińska, *Marks i Engels wobec powstania styczniowego*, Kwartalnik historyczny 60, 1953.

³ O pomoci příslušníků ruského národa polskému povstání viz Josef Kowalski, *Ruští revoluční demokraté a polské lednové povstání* (český překlad), Praha 1951, rozšířené vydání polské práce pod názvem *Revolucyjna demokracja rosyjska a powstanie styczniowe*, Warszawa 1955.

⁴ Adam Lewak, *Polska działalność dyplomatyczna w latach 1863—1864*, Przegł. Współczesny 1937, č. 182, též zvl. otisk str. 20.

⁵ A. Lewak tamže; V. Žáček, *Česko-polská revol. spolupráce... 476.*

⁶ Viz o něm Adam Lewak, *Dzieje emigracji polskiej w Turcji (1831—1878)*, Warszawa 1935, str. 193.

⁷ O jejich spolupráci viz zvl. Ch. Šegvic, *Drugo progonstvo Eugena Kvaternika. Godine 1861—1865*, Zagreb 1907. V podstatě je to výbor z Kvaternikova denníku.

⁸ Podrobně o revolučně organizačních stycích Fričových s Przybyským a jeho spolupracovníky pojednávám v *Česko-polské revoluční spolupráci... str. 478 a d.*, ze které přejímám jen to nejnnutnější, potřebné pro udržení dějové souvislosti s dalším vyprávěním. Pokud jde o Miłkowského viz jeho paměti, jež vydal pod pseudonymem T. T. Jez a pod názvem *Od kolebki przez życie*, I.—III., Kraków 1937.

⁹ Náčrtek tohoto plánu je zachován ve Fričově pozůstalosti v literárním archivu Nár. musea v Praze (dále jen LANM), sign. I e I/IV. 28; viz *Česko-polská revol. spolupráce... 180.*

¹⁰ Vratislav K. Šembera (1844—1891) věnoval se po skončení právnických a filosofických studií literatuře, hudbě a výtvarnému umění. Od začátku let šedesátých působil jako žurnalista ve Vídni, zvláště ve slovansky orientovaném „Ost und West“ a v českých časopisech mladočeského směru „Zvon“ a „Hlasy“. Roku 1868 vstoupil do redakce „Wanderera“, který byl majetkem českého družstva a který řídil Dr. Gross. Časem pak přešel na pozice německého žurnalisty, ostře kritizoval české poměry a odnárodnil se. Toto období jeho života (po r. 1870) však již nebylo v žádné souvislosti s Poláky.

¹¹ Viz vice Stefan Kieniewicz, *Adam Sapieha*, Lwów 1939, str. 155.

¹² O jeho činnosti v Cařihradě viz zvl. Adam Lewak, *Dzieje emigracji polskiej w Turcji (1831—1878)*, Warszawa 1935, a Ludwik Widerszal, *Bułgarski ruch narodowy 1856—1872*, Warszawa 1937.

¹³ Její název byl *Les Ottomans et les Moscovites, les Musulmans et les Orthodoxes — les Saintes*, Paris 1867, str. 1—42.

¹⁴ V. Žáček, *Česko-polská revoluční spolupráce... 479*, T. T. Jez. (Z. Miłkowski), *Od kolebki przez życie*, III., Kraków 1939, 242 a d.

¹⁵ *Od kolebki przez życie* III., 293.

¹⁶ Golemberski byl vzděláním učitel. Za povstání r. 1863 zaujímal důležité postavení v národní vládě, pak žil na různých místech v cizině, zvl. v Uhrách, kdy vydal dvě publikace o současných

uherských poměrech: *Stronnictwa węgierskie, wybory na sejm* (1869) a *Studjum nad polityką węgierską ostatniego dwulecia* (1871).

¹⁷ A. Lewak, *Dzieje emigracji polskiej...* 197.

¹⁸ Józef Żmigrodzki, *Program polityczny i społeczny emigracyjnej Niepodległości, Niepodległość X.*, 1934, 161—179; C. Bobińska, *Ideologia rewolucyjnych demokratůw polskich w latach sześćdziesiątych XIX w.*, *Kwartalnik Historyczny* LXII, 1—51; V. Žáček, *Ze styků „mladé“ polské emigrace s Čechy (1864—1871)*, *Slezský sborník*, 58, 1960, 199—228.

¹⁹ *Niepodległość* č. 19 z r. 1867.

²⁰ V. Žáček, *Ze styků „mladé“ polské emigrace...* *Slezský sborník*, 58, 1960, 212.

²¹ Tamže str. 209.

²² Jsou uloženy v LANM ve Fričově archivu. Pro zařazení nedatovaných dopisů do r. 1867 mluví skutečnost, že byly psány a adresovány Fričovi v Paříži. V následujícím roce 1868 Frič již v Paříži nebydlel; přesídlil totiž na podzim r. 1867 do Berlína.

²³ Jaroslav Dąbrowski J. V. Fričovi 29. srpna 1867, LANM.

²⁴ V. Przybylski J. V. Fričovi s. d. (1867), LANM.

²⁵ Jsou uloženy ve Fričově pozůstalosti v LANM.

²⁶ A. Lewak, *Dzieje emigracji polskiej...* 195.

²⁷ Je to m. j. dobře vidět z těchto slov Šemberova dopisu Fričovi z 19. září 1867: „Wacław (Przybylski) je tu dosud a odjede ty dni. Slibil, že mi donese psaní pro Vás, abych ho přiložil.“ — Kromě toho čteme v tomto dopise pozoruhodnou Šemberovu zmínku: „Rád bych odtud (t. j. ze sborníku *La Bohême historique, pittoresque et littéraire*, Paris 1867) přeložil „Mierosławského essay“. Tím je míněna pozoruhodná stať Mierosławského o husitském revolučním hnutí „*L'insurrection des Husites en Bohême*, již za Fričovy pomoci napsal do „*La Bohême*“ (str. 122 až 137). Uskutečnil-li Šembera své předsevzetí, nepodařilo se mi zjistit.

²⁸ V. Przybylski J. V. Fričovi, bez udána data a místa, ale pravděpodobně 1867. LANM.

²⁹ V. Przybylski J. V. Fričovi, Vídeň 3. XI. 1867. LANM.

³⁰ V. K. Šembera J. V. Fričovi 21. X. 1867. LANM.

³¹ Viz Lj. Aleksić, *Stav Francuske prema Srbiji za vreme druge vlade kneza Miloša i Michaila (1858—1868)*, Beograd, 1957, str. 146. Všeobecně o Michalově vládě viz S. Jovanović, *Druga vlada Miloša i Michaila (1859—1868)*, Beograd 1923.

³² V. K. Šembera J. V. Fričovi 21. X. 1867. LANM.

³³ Obsah této informace Šemberovy, napsané 21. října ihned po odchodu Przybylského od něj, se přesně shoduje s tím, co psal sám Przybylski Fričovi 3. listopadu. Dokazuje to, že Šemberovo předávání informací bylo přesné a že lze na něm budovat závěry.

³⁴ Nestalo se však tak. Po ukončení svého agentského poslání v Bělehradě r. 1866 žil Miłkowski kratší dobu v Paříži a pak několik let v Bruselu a živil se žurnalistikou.

³⁵ Fričův deník v LANM.

³⁶ Slovem „řád“ je míněna vláda podle polského „rząd“.

³⁷ V závorce dodal Šembera: „nedávno měla Opinion nationale o tom článek“.

³⁸ V závorce připojil Šembera opět svůj názor: „Nevím, jestli Wacław celý obsah takového programového punktu zná — s tím historickým právem České koruny čerta dojdeme a ryze demokratické stanovisko nemůže ani převzít k sobě to celé haraburdí.“

³⁹ K tomu Šembera dodal: „Něco, o čem naši fotrové nic nechťi slyšet.“

⁴⁰ V. K. Šembera J. V. Fričovi 16. XI. 1867. S programem poslal také Kossuth projev proti dualismu, „dobré žrádlo pro Wacława“. Viz v této souvislosti Fričův článek v *Blaniku* (č. 6 ze 4. XII. 1868), nadepsaný „*Košut o Čechách a následcích rakousko-uherského vyrovnání*“.

⁴¹ Orig. v LANM.

⁴² Šembera o tom psal Fričovi 8. XII. 1867 takto: „Předěšlý týden konečně odejel s Okszou do Pešti; přišel a pravil: Teď pojedu do K(onstantinopole), s A(ndrássem) jsem mluvil, ale do nového roku musíte posečkat; až se v ten čas zase vrátím, povím jistoty.“ LANM.

⁴³ V této souvislosti psal 13. XII. Fričovi: „Čekám zde naň, ale i proto, poněvadž sobě pro K(onstantinopel) zamluvil řadu novin francouzských a jiných cizozemských u nás v redakci a tu třeba nejen mé aranžerské ruky, ale i jeho kapsy, abych nesesedl v bžundě, z čehož ostatně jeho ne právě z válcovaného železa dělané svědomí... si nic nedělá.“ Tím dokládám m. j. Šemberovu spolupráci s cařihradskou tiskovou kanceláří.

⁴⁴ Jiří Klapka (1820—1892), úspěšný generál maďarské revoluce 1848 až 1849. Po kapitulaci Komárna v září 1849 emigroval do západní Evropy. Za války 1859 zřídil v Itálii z maďarských emigrantů a zajatců protirakouskou legii (za účasti Poláků i Čechů) a její kádry úchoval až do r. 1866, kdy s rozšířenou legií táhl s Bismarkovým souhlasem přes Slezsko a vých. Moravu do Uher, aby tu vyvolal povstání. Roku 1863 radil Fričovi, jak organizovat českou dobrovolnickou legii pro Polsko. Po rakousko-uherském vyrovnání 1867 byl amnestován, vrátil se do Uher

a v rozporu se svou minulostí podporoval jako poslanec zem. sněmu vyrovnávací Deákovu politiku.

⁴⁵ Orig. v LANM.

⁴⁶ Štěpán Türr (1825—1905), maďarský vlastenecký důstojník uherského granátnického pluku přešel r. 1848 za bojů v Itálii na stranu napřátel Rakouska a v rámci sardinské armády organizoval maďarskou protirakouskou jednotku. Po porážce u Novary 1849 bojoval na straně povstalců v Badensku. Za války 1859 bojoval pod velením Garibaldiho jako hejtman alpských myslivců proti Rakousku, r. 1860 účastnil se s Garibaldim osvobozovacích bojů na Sicílii a v Neapolsku, dosáhl hodnosti italského divísního generála a jako guvernér v Neapoli přispěl mnoho ke sjednocení Itálie. R. 1866 připravoval v Srbsku novou uherskou revoluci. Po rakousko-uherském vyrovnání 1867 a vyhlášení amnestie vrátil se do Uher a zaměstnával se hlavně pracemi na návrzích staveb průplavů a průmyslových podniků v zemi, přičemž dovedně využíval své pověsti jako hrdina národně osvobozeneckého boje. Roku 1869—1870 prostředkoval při tajném jednání mezi rakouskem, Itálií a Francií o vytvoření spojeneckého spolku mezi nimi. V letech osmdesátých řídil stavbu koryntského průplavu. Z jeho publicistických prací, jichž většinu napsal v šedesátých letech, jsou z našeho hlediska důležité: „*La maison d'Autriche et la Hongrie* (1865) a *Solution pacifique de la question d'Orient* (1867). — O jeho osobních stycích s Fričem a jeho rodinou svědčí nejlépe tento deníkový záznam A. Fričové ke dni 11. února 1864: „... v poledne G. Türr s Irányim. Türr velmi příjemný, Pepikovi a Honzíkovi dával „s bogem“. Honzika jsem držela, ale se smíchem k Türrovi běžel, jako by ho byl už kdo ví kdy viděl. Pepik se na něho vážně koukal a podával mu ruku. Türr dal každému hubičku.“ LANM.

⁴⁷ J. V. Frič Türru 16. I. 1868, koncept dopisu ve Fričově pozůstalosti v LANM.

⁴⁸ Touto Fričovou kampaní proti moskevské pouti se zabývá podrobně ve studii *Problémy slovancké vzájemnosti v české veřejnosti v šedesátých letech 19. století a účast J. V. Friče na jejich řešení* ve sborníku *J. V. Frič a demokratické proudy v české politice a kultuře*, Praha 1956, str. 254 až 285.

⁴⁹ Je zřejmé, že časování 1. čísla k 1. lednu 1868 bylo podmíněno sliby Przybylského.

⁵⁰ V. K. Šembera J. V. Fričovi 16. I. 1868. LANM.

⁵¹ V. K. Šembera J. V. Fričovi 12. II. 1868. LANM.

⁵² V. K. Šembera J. V. Fričovi 9. I. 1868. LANM.

⁵³ Jeho jméno je v dopise vypsané šifrou 11 76 22 31 56 13 31 67 71 60, podobně jako jména ostatních osob, s nimiž Šembera ve Vídni jednal.

⁵⁴ Až dosud jsme se s jeho jménem v rozsáhlé česko-polsko-maďarské korespondenci neseťkali.

⁵⁵ Vl. Goleberski J. V. Fričovi 2. III. 1868. LANM.

⁵⁶ V. K. Šembera J. V. Fričovi 18. III. 1868. Rozhovor s Türrm o této záležitosti měl v podání Šemberové m. j. tento průběh: „Ta summa holt, pravil [Türr], je veliká. No so, odpovídám, veliká, co nám vypomůžou stovky (o těch byl před tím mluvil), to jen kapky a ty snad i u nás ukápnou.“

⁵⁷ Przybylski si s ním smlouval dne 6. října 1868 schůzku na druhý den večer. LANM.

⁵⁸ Proneseno 3. V. 1868 na shromáždění polské literární společnosti v Londýně. Viz *Národní listy* 1868, č. 129 z 10. V. t. r.

⁵⁹ V tom smyslu hodlal navštívit Čechy krátce před smrtí starý emigrant hr. Vlad. Zamojski, který byl podle *Národních listů* (č. 35 z r. 1868) „snad jediným člověkem, který by dovedl smířiti Polsku se Slovany rakouskými“.

⁶⁰ Józef Feldman, *Sprawa polska w latach 1864—1894. Pamiętnik V powszechnego zjazdu historyków polskich w Warszawie 28. list. do 4 grudnia 1930 r.*, Lwów 1930, str. 442.

⁶¹ V. K. Šembera J. V. Fričovi 9. III. 1868. LANM.

⁶² V. K. Šembera J. V. Fričovi 9. IV. 1868. LANM.

⁶³ Citováno podle článku *Národních listů* z 10. V. 1868, č. 129, pod názvem *Kníže Ladislav Czartoryski*, ve kterém jsou otiskána nejdůležitější místa z projevu a současně polemika Nár. listů s nimi.

⁶⁴ Míněna jejich pasivní politika vůči Vídni.

⁶⁵ Paradoxní, protože tehdy již Rakousko nebylo jednotné, nýbrž dualistické.

⁶⁶ Viz pozn. č. 63.

⁶⁷ Orig. v LANM.

⁶⁸ Vojtěch Frič J. V. Fričovi 24. VIII. 1868. LANM.

⁶⁹ Hlavním mecenášem byl Švagrovský, který si sám k tomu účelu vypůjčil 3800 zlatých, hlavně na kauci. Celkem shromáždil a vydal na Bláník 7000 až 7500 zlatých, přičemž od ostatních sehnal 2800 zlatých, včetně asi 500 zl. od Taxise. Zbytek tedy dodal Švagrovský ze svého a půjčkou. Když Bláník zanikl vinou „neladu organizace naší“, naléhavě žádal Friče: „nesáhej mi na kauci“ (A. Švagrovský J. V. Fričovi, Roudnice 13. I. 1869, LANM), což znamená, že kauci za

Frič složil Švagrovský. Tyto informace mi poskytl Dr. O. Šimáček, za které mu zde srdečně děkuji. — Před evropskou veřejností Frič neupíral Švagrovského zásluhy o Blaník. Když v březnu 1872 odjížděl Švagrovský do Itálie ke Kossuthovi, představoval mu jej Frič v doporučujícím dopise z 12. III. 1872 „comme... fondateur de mon journal hebdomadaire Blaník“ (LAMN).

⁷⁰ Blaník č. 3.

⁷¹ B. Boleslawita, *Rachunki*, Poznań—Drezno 1866—1869.

⁷² Blaník č. 6, 4. XII. 1868; zde parafráze polemiky.

⁷³ Drastická narážka na program Czartoryského a většiny haličských poslanců.

⁷⁴ Více viz o tom V. Žáček, *Ze styků „mladé“ polské emigrace z Čechy*, Slezský sborník 58, 1960, str. 221 atd. Pokud jde o maďarskou tematiku, dotkl se jí Frič v Blaníku články *Nemějme strach o Maďary* (č. 3, autor J. V. Frič), a *Košut o Čechách a následcích rakousko-uherského vyrovnání* (č. 6).

Резюме

СОТРУДНИЧЕСТВО ЧЕХОВ С ДЕЯТЕЛЯМИ ПОЛЬСКОГО РЕВОЛЮЦИОННОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА ПОСЛЕ ПОРАЖЕНИЯ ВОССТАНИЯ 1864 ГОДА

Настоящее исследование посвящается заключительному этапу общения чешских половофилов с представителями польского революционного правительства (1863 и 1864 г. г.). Это общение было особенно тесным при последнем правительстве продолжавшегося тогда еще восстания; во главе правительства стоял „белый“ диктатор Р. Траугутт. Вацлав Шибыльский, уполномоченный этого правительства по иностранным делам решительно направлял его (правительства) политику против Австрии с целью подготовить большое национально-освободительное движение всех угнетаемых в это время Австрией народов: венгров, итальянцев, славян, в том числе и чехов. Для достижения этого он вел в течение 1864 г. переговоры с революционными представителями этих народов, в особенности с теми, кто жил в эмиграции, а также с итальянским правительством, которое поддерживало эти планы. Поражение восстания и распад польского революционного правительства воспрепятствовал осуществлению этих антиавстрийских планов.

Но некоторые члены прекратившего свое существование правительства не перестали действовать — Шибыльский, а также Зыгмунт Окша-Ожеховский, представитель польского правительства в Стамбуле. В своей деятельности они опирались на турецкое правительство, для которого они руководили агентством печатл; и, благодаря своим корреспондентам в Европе, большей частью польским эмигрантам, продолжали действовать в духе побежденного восстания. Корреспонденты агентства вмешивались также во внутренние дела Австро-Венгрии, особенно через посредство нескольких друзей из бывшей венгерской эмиграции (Клапка, Тюр). В этом отношении с ними сотрудничали также некоторые революционно настроенные половофилы и радикальные демократы, в особенности И. В. Фрич в Париже, а затем и в Берлине, В. К. Шембера — в Вене и люди из их окружения. Они посылали корреспонденцию в стамбульское печатное агентство и надеялись, что с помощью поляков смогут в Берлине издавать новый чешский антиавстрийский журнал „Бланик“. Надежды на финансовую помощь со стороны поляков не оправдались, но, несмотря на это, „Бланик“ начал издаваться в Берлине в ноябре 1868 г. благодаря поддержке предоставленной Фричу его друзьями, радикальными демократами жившими на родине. Но журнал издавался всего 2 месяца. Тот факт, что поляки не приняли участия в издании журнала, причиной чего был недостаток средств, не повлиял отрицательно на общение чешских радикалов с представителями польской эмиграции. Зато пагубно подействовало на них австрофильское выступление главы аристократической части эмиграции князя Чарторыского (которое произошло в том же году), призывавшего поляков к лояльному сотрудничеству с Веной. Это обстоятельство привело к ослаблению отношений между чешскими радикалами и правыми группами польской эмиграции; во их отношении к революционно-демократическому левому крылу польской эмиграции не изменилось, наоборот, оно стало более тесным после выступления левого крыла эмиграции против австрофильской политики дворян и после признания ими чешского вопроса, как вопроса европейского, международного значения, равноценного польскому вопросу.

Перевела Л. Языкова